

## ADMONITIO J. MARTIANÆI

IN DUAS SEQUENTES PRÆFATIONES S. HIERONYMI.

« Præter volumina Jobi ac Davidis a nobis jam edita, perire cæteri libri sacri, quos Hieronymus de Græco diligentissime emendatos, additis insuper » obelis « et » asteriscis, « lingue suæ studiosis hominibus, id est, Latinis tribuerat. Supersunt tantum due præfatiuncule, quæ libris Paralipomenon ac Salomonis erant affixæ ad declarationem ejus, quod Hieronymus præstiterat in hujusmodi translationibus ex Græco Latinis. Faxit Deus, ut æqualem habeant illi libri sortem cum Jobi volumine, quod excepta ejusdem præfatione ineditum ad nos usque jacebat in tenebris, nunc autem integrum ac immaculatum in lucem prodisse gaudemus. Id ipsum equidem de Paralipomenis et operibus Salomonis sperare nobis licet, si plures essent ac diligentes Scripturarum indagatores, qui labore improbo vetera sacrorum biblicorum evolverent monumenta in antiquis Ecclesiarum archivis ac bibliothecis. Hortamur itaque etiam atque etiam studiosos omnes, ut si qui sint penes ipsos manuscripti codices sacri, diligenter cum editis eos conferre non graventur. Ex hac enim contentione facile deprehenditur, supersint etiamnum, necne Hieronymi versiones Latine juxta LXX, maxime si intra sacrum contextum signa obelorum et astericorum legentibus occurrerint. O felicem ætatem nostram, si post editum canonem Hebraicæ veritatis, translationes quoque universæ ab Hieronymo concinnata ad Græcos in integrum restituerentur! Quæramus igitur quicumque utilitatis publicæ curiosi sumus, aperiet forsân thesauros adhuc reconditos ille, qui dixit » : Querite, et invenietis.

« Cæterum in supersita præfatione ad Paralipomena, in primis notandum venit, Hieronymum non ex Græcis exemplaribus, sed ex Hebræo emendasse hunc librum. Assumpto namque legis doctor<sup>o</sup> apud Judæos inlyta, totum volumen Paralipomenon cum eo contulit a vertice usque ad extremum unguem, quod liber ille nominum in Græcis et Latinis codicibus ita scriptorum vitio fuisset depravatus, ut non tam Hebræa quam barbara quædam ac Sarmatica nomina haberet conjecta. Hinc necesse erat adhærere Hebræorum fontibus, ubi nomina isthæc distinctis intervallis posita, suisque syllabis apposita descripta leguntur. Deinde etiam illud attendendum, quod cum Hieronymus undiqueversum ex suis præfatiunculis testimonia collegerit ad retundendam Rufini reprehensionem, qua s. doctorem invidiæ erga Septuaginta interpretes calumniator insimulabat, nihil tamen hujus prolegi replicat in suæ apologiæ posteriori libro, ad cujus finem citatè reperiuntur omnes præfationes veteris instrumenti. Cur hoc acciderit, necdum bene novimus : nisi conjectare utenque liceat cum Erasmo, Hieronymum non ex sua sententiâ dixisse », Septuaginta interpretes plenos fuisse Spiritu sancto, « et in libris sacris multa addidisse » ob auctoritatem Spiritus sancti : « sed id tribuisse animo Domnionis et Rogatiani familiarium suorum, apud quos tantum pondus habebant forte exemplaria LXX interpretum. Quidquid sit de hac Erasmi conjectura, certum exstat, S. Hieronymum negare aliis sexcentis locis, Spiritu sancto movente, editam fuisse versionem Græcam Septuaginta, quia » aliud est, « inquit prologo in Genesim », vatem, aliud est esse interpretem. Ibi Spiritus ventura prædicit, hic eruditio et verborum copia, ea, quæ intelligit, transfert. « Et iterum » : Aut aliter de eisdem libris per Septuaginta interpretes, aliter per Apostolos Spiritus sanctus testimonia texuit, ut quod illi tacuerunt, hi scriptum esse mentiti sint. « Hæc adversus Rufinum afferens in suo apologiæ libro secundo, non potuit ibidem verba subsequenti præfationis in Paralipomena replicare ad suam defensionem ; quin illico stultitiæ argueretur in causa LXX interpretum, de quibus tam contraria et invicem sibi pugnantia scripisset. Prudenter itaque retinet quod olim animo ac salivæ Domnionis tribuerat, apud quem summa forte ea fuit auctoritas editionis LXX, sed salvo semper honore Hebræi styli, ut et apud omnes alios hujus temporis ecclesiasticos viros, qui utramque auctoritatem, Hebræorum scilicet, Græcorumque librorum, divinam esse fatebantur ».

« Jam quod spectat prologum in libros Salomonis, illud antè nos monuit Leander de S. Martino,

eam præfationem impressam fuisse in omnibus editionibus glossæ ordinariæ : ab Erasmo autem <sup>o</sup> a Reatino episcopo prætermisam in collectione operum S. Hieronymi : quamvis genuinus sit fetus ejusdem sancti doctoris, uti ex argumento præfatiuncule, sententiis, et modo scribendi prorsus Hieronymiano scire nobis licet. Verum pars ultima hujus prologi manifestissime supposititia viro erudito nimium imposuit, cum suis annotationibus eam illustrans S. Hieronymo adscribere conatur. Poterat utique fraudem agnoscere ex incongruo sensu, quem verba additiæ partis efficiunt in hoc prologo : neque enim Hieronymo scribenti ullatenus conveniunt, ut infra planum fit in scholiis nostris ad hunc locum præfationis jam dictæ. Porro edendam in fine primæ partis divinæ bibliothecæ præfatiunculam spondimus in notis, sed mutato deinceps consilio, in calce hujus secundæ partis ejusdem bibliothecæ divinæ eam collocare satius duximus ».



## PRAEFATIO HIERONYMI

IN LIBRUM PARALIPOMENON JUXTA LXX INTERPRETES.

Eusebius Hieronymus<sup>2</sup> Domnioni et Rogatiano suis in Jesu salutem.

<sup>1</sup> Quomodo Graecorum historias magis intelligunt, qui Athenas viderint, et tertium Virgilio librum, qui a Troade per Leucaten, et Acrocerania ad Siciliam, et inde ad ostia Tiberis navigarint: ita sanctam Scripturam lucidius intuebitur, qui Judaeam oculis contemplatus est [Al. sit], et antiquarum urbium memorias, locorumque vel eadem vocabula, vel mutata cognoverit [Al. cognoverunt]. Unde et nobis cura fuit, cum eruditissimis Hebraeorum hunc laborem subire, ut circumiremus provinciam, quam universae Christi Ecclesiae sonant. Fateor enim, mi Domnion, et Rogatiane charissimi, nunquam me in divinis voluminibus, pro-

<sup>2</sup> Diximus in praefixa huic tomo praefatione, nihil praeterea aliud e reliquis Hieronymi interpr. ex Graeco, post Jobum ac psalterium, quae dudum recensimus, e veteri testamento superesse, quam in librum Paralipomenon praefationem hanc ipsam, et quod pone sequitur, fragmentum alterius in libros Salomonis, deperditis jamdudum olim ipsorummet librorum versionibus in tanta illa ejus operis factura et clade. Videtis porro quae ibi nos hac de re disputamus.

<sup>3</sup> Iisdem haud multo post suam ex Hebr. versionem Esdrae nuncupavit: nec tamen, quod mirari subit, hujus verbo tenus meminit in ea epist. Sunt autem et mss. aliquot codices, qui hunc prologum non Latinae ex Gr. hexaplati textu interpretationi, sed alteri  $\alpha\omega\omega$  Paralipomenon libro Hebraica veritate converso praefigunt: quin etiam in uno, quem Martiane laudat, B. M. Deaurata notatum ab scilicet librario est: « Iste prologus, scilicet, Eusebius, etc. non debet esse in hoc loco; sed debet legi et scribi in principio secundi libri ». Quod oppido falsum esse, ex toto contextu liquet.

<sup>4</sup> Ms. bibliothecae Beate Mariae Deauratae, cujus nonnulla in superioribus prologis attuli, istud habet scholion positum ab eodem librario, si bene memini, qui exemplar descripsit: « Iste prologus, scilicet, Eusebius, etc. non debet esse in hoc loco; sed debet legi et scribi in principio secundi libri. Falsus est tamen scriptor hu-

jus viribus credidisse, nec habuisse magistram [Al. tac. magistrum] opinionem meam, sed ea etiam de quibus scire me arbitrabar, interrogare me solitum: quanto magis de his super quibus anceps eram? Denique cum a me nuper litteris flagitassetis, ut vobis librum Paralipomenon Latino sermone transferrem, de Tiberiade<sup>5</sup> legis quondam doctorem, qui apud Hebraeos admirationi habebatur, assumpsi: et contuli cum eo a vertice, ut aiunt, usque ad extremum unguem: et sic confirmatus, ausus sum facere quod jubebatis, Libere enim vobis loquor, ita et in Graecis et Latinis codicibus hic nomen liber vitiosus est,

jus annotationis, quia hic prologus pertinet ad translationem Latinam, quam Hieronymus edidit juxta Septuaginta, additis obelis et asteriscis; non ad secundum librum Paralipomenon, ex fonte Hebraico Latine conversum: ad cujus tamen frontem habetur descriptus in ms. bibliothecae codice eminentissimi card. de Bonzio. MAR.

<sup>4</sup> Ita mss. omnes, excepto Carcassonensi, qui legit « magistram », pro « magistrum ». MAR.

<sup>5</sup> Quam plures mss. codices, « legis quondam auctore », vel « auctorem ». San-Germanensem n. 4 et Tolosanum monasterii B. Mariae Deauratae secuti sumus. Unus e monasterio nostro Narbonensi legit cum editis, « legis quemdam doctorem ». MAR.

— Martiane.  $\alpha\omega\omega$  « librum » retinuit, quod nomen, et praefertur plerique omnes editi, et vera aut ab ipso additum Hieronymo est, aut certe scriptum « Paralipomena ». Pro eo etiam quod sequitur, « quoniam doctorem », retineri malim cum antea editis « quemdam ». Video tamen cur adverbium illud probavit Martiane. magis. Scilicet post Morinum existimavit, Hebr. illum, quo praepatore Hieronymus usus est, et lib. II commentariorum in epistolam ad Galatas cap. II laudat, fuisse ex Hebraeo Christianum. Quam opinionem ex eodem illo testimonio derivatam, longius ab omni veritatis specie abesse, ostendimus in s. doctoris vita.

ut non tam Hebraea quam barbara quaedam, et Sarmatica nomina congesta [Al. coniecta] arbitrandum sit. Nec hoc Septuaginta interpretibus, qui Spiritu sancto<sup>1</sup> pleni, ea quae vera fuerant, transtulerunt, sed scriptorum culpae adscribendum, dum de inemendatis [Al. emendatis] inemendata scriptitant: et saepe tria nomina, subtractis e medio syllabis, in unum vocabulum cogunt, vel e regione unum nomen, propter latitudinem suam, in duo, vel tria vocabula dividunt. Sed et ipsae appellationes, non homines, ut plerique aestimant [Al. existimant], sed urbes, et regiones, et saltus, et provincias sonant, et oblique sub interpretatione<sup>2</sup> et figura eorum, quaedam narrantur historice: de quibus in Regnorum libro dicitur: « Nonne ecce haec scripta sunt in libro verborum dierum regum Juda? Quae utique in nostris codicibus non habentur. Hoc primum sciendum, quod apud Hebraeos, Paralipomenon liber unus sit: et apud illos, <sup>3</sup> vocetur [Al. vocatus] DABBE ZAMIM, id est, « verba dierum »: qui propter magnitudinem, apud nos divisus est, quod nonnulli etiam in Bruto, Ciceronis dialogo, faciunt, ut eum in tres partes secent, cum<sup>4</sup> unus a suo auctore sit editus]. Deinde etiam illud at-

tendendum, quod frequenter nomina, non vocabula hominum, sed rerum, ut dixi, significantias sonent [Al. sonant]. Ad extremum, quod omnis eruditio Scripturarum in hoc libro [Al. tac. libro] continetur: et historiae vel quae [Al. quae vel] praetermissae sunt in suis locis, vel perstrictae leviter, hic per quaedam verborum compendia explicentur. Orationum itaque vestrarum adjutus auxilio, nisi librum benevolis placitum: tamen, invidis displiciturum esse non ambigo. <sup>5</sup> Optima enim quaeque, ut ait Plinius, malunt contemneri<sup>6</sup> et invidere plerique, quam discere. Si quis in hac interpretatione voluerit aliquid reprehendere, interroget Hebraeos, suam conscientiam recolat, videat ordinem textumque sermonis, et tunc nostro labori, ei potuerit, detrahat. Ubicumque ergo asteriscos, id est, stellas ✕ radiare in hoc volumine videritis, ibi sciatis de<sup>7</sup> Hebraeo additum quod in Latinis codicibus non habetur. Ubi vero obelus, transversa scilicet virga —, praeposita est, illic signatur quid Septuaginta interpretes addiderint vel ad decoris gratiam, vel ob Spiritus sancti auctoritatem, licet in Hebraeis voluminibus non legatur.

<sup>1</sup> Non videtur Hieronymus suo ipse sensu, sed ex concepta eorum, quos compellat, et quae passim obtinebat, opinione loqui: certe  $\delta\epsilon\sigma\mu\epsilon\tau\epsilon\sigma\tau\omega\sigma$  LXX interpretes existisse, alibi totis fere paginis suorum operum pernegat: tametsi hic iterum in praefationis fine « Spiritus sancti auctoritatem », iisdem non deuisse subinferat.

<sup>2</sup> Atque hic frustra auctor videtur ad allegoricum sensum consurgere, cum qua Paralipomenon libris non habentur, ac vult tamen ex iis laudari, oblique sub interpretatione ac figura excipit. Id, inquit, el. Huetius, si recipimus, sane omnia reperiantur in omnibus, et magna figmentis hominum fenestra patet.

<sup>3</sup> In canone Memmiano prima manu haec verba corrupte legebantur, « Jaomim », et « Jadamim »: quod emendator aliquis mutavit in « Ajomim ». Consule superiorem prologum galileorum praefatum libris Samuelis et Malachim. MAR.

<sup>4</sup> Libro II de divinatione. cap. I: « Ita tres orant de oratore, quartus Brutus, quintus orator ».

<sup>5</sup> Eadem inculcat praefatione in librum psalmodum juxta Septuaginta: ubi nos legere poteramus, « contemnere et invidere », ut hoc loco restitimus, moniti uno codice Silvae majoris, et altero monasterii nostri Narbonensis. MAR.

<sup>6</sup> Diximus de hac Plinii sententia superius ad prologum in librum psalmodum, atque alibi: quibus in locis ex hoc ipso testimonio veram lectionem restituendam ostendimus. In plerisque autem editis verbum « invidere » desideratur.

<sup>7</sup> Testatus ipse est sub prologi initium s. pater, « cum legis doctore, qui apud Hebraeos admirationi habebatur », hunc se librum « contulisse a vertice, ut aiunt, usque ad extremum unguem »; erat enim non in Latinis modo, sed et in Graecis ipsis codicibus adeo vitiosus, ut non tam Hebraea, quam barbara quaedam et Sarmatica nomina congesta » habere videretur. Ex quo fit etiam illud verosimillimum, ea quae sub asteriscis « de Hebraeo addita » hic memorat, ex ipsius archetypi fide ac proprie verbis fuisse in Latinum conversa: quae peculiaris in hoc transferendo libro fuerit s. interpretis diligentia. In reliquis enim tum hi qui supersunt, tum aliis hujusmodi versionibus e Graeco, qui intercederunt, haud puto, tantum curae adhibuit ac studii; sed quemadmodum in hexaplati proposito sibi textu sub asteriscis Gr. fuerant ab origine suffecta, eadem ille in Latinum retulit: hoc scilicet unum sibi tum temporis negotii dederat, ut ex Graec. non ex Hebr. Scripturas interpretaretur. Videtis praefixam huic tomo praefationem.



## PRÆFATIO HIERONYMI

## IN LIBROS SALOMONIS JUXTA LXX INTERPRETES.

Tres libros Salomonis, id est, Proverbia, Ecclesiasten, Canticum Canticorum, veteri Septuaginta interpretum auctoritati reddidi, vel antipositis lineis, — superflua quæque designans, vel stellis ✕<sup>1</sup> titulo prænotatis, ea quæ minus habebantur, interserens: quos plenus, <sup>2</sup> o Paula et Eustochium, cognoscatis quid in libris nostris minus sit, quid redundet. Nec non etiam illa, quæ imperiti translatores male in linguam nostram de Græco sermone veterant obliterans et antiquans,

<sup>1</sup> Exstat in bibliis editis cum glossa ordinaria. Titulum vero ad hunc Martianus modum concinnavit. Nobis præfationis quoddam fragmentum magis videtur, atque illud quidem non uno in loco aliis verbis interpolatum, ut Hieronymi elegantissimum in genium et gustum subinde non referat.

<sup>2</sup> Scripsit s. pater, « vel stellulis prænotatis », aut quid simile, ex quo vocem « titulo », quæ hic nihil est non nemo librarius excuderit. Confer superiores prologos, in quibus hoc ipsum de asteriscis monetur.

<sup>3</sup> Insigni fraude ac temeritate Paulam et Eustochium tulit e medio hujus prologi scriptor codicis Corbeiensis num. 14 in bibliotheca San-Germanensi: non enim legi voluit, « o Paula et Eustochium »; sed, « o fratres dilectissimi ». Eadem quoque librorum invidia sanctissimam matrem cum filia virgine supra e prologo in Jobum exulare diximus. Quæ animorum ægritudo vetustissima sane dignoscitur: nam tempore Hieronymi ipsius ægre ferebant non pauci, quod ad mulieres de rebus sacris scriberet. Quare ad Principiam virginem aiebat: « Seio me, Principia in Christo filia, a plerisque reprehendi, quod interdum scribam ad mulieres, et fragiliorem sexum maribus præferam: et idcirco deo primū obrectatoribus meis respondere ». Et paulo post: « Si doceri a femina non fuit turpe Apostolo: mihi quare turpe sit, post viros docere et feminas, etc. »? **MARR.**

— Pro nominibus, « Paula et Eustochiam », vetus Corbeiensis ms. Martiano teste, præferi « fratres dilectissimi ». Quod ut minime genuinum putem, dubium tamen de vulgata ipsa ins-

curiosissima veritate correxi. Et ubi præpostero ordine atque perverso, sententiarum fuerat lumen ereptum, suis locis restituens, feci intelligi quod latebat. Porro in eo libro, qui a plerisque Sapientia Salomonis inscribitur, et in Ecclesiastico, quem esse Jesu filii Sirach, nullus ignorat calamo temperavi: tantummodo canonicas Scripturas vobis emendare desiderans, et studium meum certis, magis quam dubiis commendare.

criptio sanctarum feminarum movet: seimus enim et sæpe alias, pro librorum lubitu, varia supponi in hisce prologis nomina. Atque, ut semel dicam quod sentio, olet sæpe mihi librarias manus hic prologus: nec sane videtur, ut quædam exemplo notem, e Hieronymiano profectum calamo illud, « curiosissima veritate correxi », et paulo post, « feci intelligi », atque alia his paria, quæ in perexiguo dictato notari criticorum filiis possunt.

<sup>4</sup> Hic explicit prologus in supradicto codice Corbeiensi, in aliis vero addita sunt isthæc: « Ideo et de Græco, et de Hebræo præfatiuncula utraque in hoc libro præmissa est: quia nonnulla de Græco ob illuminationem sensus, et legendis ædificationem, vel inserta Hebræice translationi, vel extrinsecus juncta sunt. Et idcirco qui legis, semper peregrini memento ». Non Hieronymi sunt verba hæc, sed ejus qui in Hebræicam s. doctoris translationem nonnulla induxit ex editione LXX interpretum. Qui enim fieri potuit, ut Hieronymus utramque suam præfatiunculam in libros Salomonis præmitteret, et nonnulla translationi suæ Hebræicæ insereret; cum nulla adhuc esset ejus præfatio aut translatio de Hebræo? Nemo virorum est, qui nesciat aliquot annis editam fuisse versionem Latinam juxta LXX interpretes cum Hieronymi præfatiunculis, antequam e fontibus Hebræis aliam translationem vir sanctus nobis edidisset. Mora ideo est imposta dicere in præfatione præsentī, quam præmisit translationi suæ juxta LXX interpretes, utramque præfatiunculam fuisse ab eo præmissam: quia posterior « de Hebræo » nondum exstabat, sicut nec Hebræica translatio. **MARR.**

## APPENDIX

## AD SECUNDAM PARTEM

## DIV. BIBLIOTHECÆ S. HIERONYMI,

COMPLECTENS

LIBROS SAPIENTIÆ, ECCLESIASTICI, MACCHABÆORUM,

*Ad totius Scripturæ complementum ex Vulg. edit. huc adscitos.*

## INCIPIT LIBER SAPIENTIÆ.

## CAPUT PRIMUM.

« Diligite justitiam, qui judicatis terram. Sentite de Domino in bonitate, et in simplicitate cordis quærite illum ».

« Quoniam invenitur ab his qui non tentant illum: apparet autem eis qui fidem habent in illum ».

« Perversæ enim cogitationes separant a Deo: probata autem virtus corripit insipientes ».

« Quoniam in malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis ».

« Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu, et corripietur a superveniente iniquitate ».

« Benignus est enim spiritus sapientiæ, et non liberabit maledictum a labiis suis. Quoniam renum illius testis est Deus, et cordis illius scrutator est verus, et linguæ ejus auditor ».

« Quoniam spiritus Domini replevit orbem terrarum: et <sup>1</sup> hoc, quod continet omnia, scientiam habet vocis ».

« Propter hoc qui loquitur iniqua, non potest latere, nec præterit illum corripiens judicium ».

« In cogitationibus enim impii interrogatio criti sermonum autem illius auditio ad Deum veniet, ad correptionem iniquitatum illius ».

« Quoniam auris zeli audit omnia, et tumultus murmuratum non abscondetur ».

<sup>1</sup> Quod est in Græco neutrius generis, πνεῦμα, in Latino masculino est, « spiritus »: debueratque pronomen τοῦτο, quod ad πνεῦμα refertur,

« Custodite ergo vos a murmuratione, quæ nihil prodest, et a detractatione parcite linguæ, quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit: os autem, quod mentitur, occidit animam ».

« Nolite zelare mortem in errore vite vestræ, neque acquiratis perditionem in operibus manuum vestrarum ».

« Quoniam Deus mortem non fecit, nec letatur in perditione <sup>2</sup> vivorum ».

« Creavit enim, ut essent omnia: et sanabiles fecit nationes orbis terrarum: et non est in illis medicamentum exterminii, nec inferorum regnum in terra ».

« Justitia enim perpetua est, et immortalis ». « Impii, autem manibus et verbis accersierunt illam: et æstimantes illam amicam, deflexerunt, et sponiones posuerunt ad illam: quoniam digni sunt qui sint ex parte illius ».

## CAPUT II.

« Dixerunt enim cogitantes apud se non recte: Exiguum, et cum tedio est tempus vite nostræ, et non est refrigerium in fine hominis, et non est qui agnitus sit reversus ab inferis ».

« Quia ex nihilo nati sumus, et post hoc crimus tanquam non fuimus: quoniam fumus flatus est in naribus nostris: et sermo scintilla ad commovendum cor nostrum ».

« Quæ extincta, cinis erit corpus nostrum, et spi-

hic in Latinum coherentem verti per « hoc ».

<sup>2</sup> Haud recte alii libri « vivorum » legunt: Græco ζώων contradicente.